

CONSIDERAȚII MUZEOGRAFICE PE MARGINEA EXPOZIȚIEI „FOTOGRAFII DE CAROL POPP DE SZATHMARI ÎN COLECȚIILE MUZEULUI NAȚIONAL DE ARTĂ”

RUXANDRA BALACI

Rezultat al unor cercetări preliminare ale principalelor fonduri de fotografie veche din București¹ și al valorizării fondului Muzeului Național de Artă, expoziția „Fotografii de Carol Popp de Szathmari”² în Colecțiile Muzeului Național de Artă” (martie-mai 1992) a reunit, într-o prezentare de anvergură, capodopere ale artei fotografice szathmariene, considerându-le în principal, din perspectivă estetică, ca realizări artistice de valoare, ca opere de artă, relegând aspectul documentar (predominant în abordările de până acum de la noi în domeniul fotografiei) în plan secund.

Spectaculoase prin dimensiunile mari și prin impecabilul tehnicii, grupate iconografic pe cicluri tematice ușor decelabile (peisaj natural, peisaj citadin — biserici și monumente din București și din țară — subiecte etnografice), sînt prezentate pe larg albumele „*Episcopia Curtea de Argeș*” (1866)³ și „*România*” (1869?)⁴, ambele comenzi ale lui Carol I, în al cărui anturaj apropiat fotograf-artist s-a aflat permanent; sînt etalate, de asemenea, și alte fotografii, dispartate, purtînd ștampila atelierului lui Szathmari⁵.

Prezentarea fotografiilor în expoziție este făcută din perspectivă prevalent estetică, accentuînd artisticitatea imaginilor. Acest fapt este subliniat și de prezentarea comparatistă: sînt create analogii vizuale elocvente între motivele fotografice și aceleași motive preluate și prelucrate ulterior de artist în acuarele, desene, cromolitografii și picturi, „glosse”

plastice pe motivul fotografic, demonstrînd triplul rol pe care fotografia l-a jucat în creația lui Szathmari: de document (martor iconografic al unei epoci, al unor locuri, oameni, evenimente, mentalități); de realizare artistică în sine (cu autonomie estetică dincolo de subiectul reprezentat); de instrument-adjutant pentru ulterioare demersuri plastice (etapă în viitoarele prelucrări ale imaginii respective în desene, acuarele, litografii, cromolitografii, „paniconografii”, picturi în ulei etc.)⁶. Sînt relevante, pentru acest din urmă sens, „grupajele” prezentînd analogic „Cheile Bistriței” — patru fotografii — cu aceleași „ipostaze” reluate în două inspirate acuarele; sau „Biserica Stavropoleos” apărînd succesiv, în trei fotografii de diverse dimensiuni, un desen în creion și tuș, o acuarelă, o cromolitografie etc., exemple demonstrînd clar, în cazul lui Szathmari, filiația fotografie — alte genuri.

Expoziția a avut drept scop prioritar, pe de-o parte, aducerea la cunoștința directă a marelui public (și chiar a specialiștilor, majoritatea pieselor fiind expuse în premieră) a prodigioasei activități de pionierat în fotografia românească și europeană a lui Carol Popp de Szathmari, fotograf-artist de excepție, primul fotoreporter de război din lume (prin albumul „*Războiul ruso-turc*” realizat în 1853—1854, ale cărui prețioase exemplare au fost dăruite de artist reginei Victoria a Angliei, reginei Olandei, împăratului Franz Joseph, regelui Württembergului etc.) și pionier al fotografiei

Carol Popp de Szathmari, *Mitropolia*

etnografice europene (prin albumele „România” — atît de apreciat, mai ales din punct de vedere etnografic, de împăratul Franz Joseph la Expoziția Universală de la Viena din 1873 — „*Souvenir de la Roumanie*” „*Vues et Costumes de la Roumaine*” etc. ⁷).

Pe de altă parte, s-a urmărit reconsiderarea operelor fotografice de epocă din perspectivă estetică (bineînțeles acolo unde este cazul), dincolo de suportul documentar pe care-l oferă, fără ca acestuia să i se minimalizeze în vreun fel indiscutabila importanță, expoziția sperînd să marcheze un moment inițiator pentru repunerea în drepturi și statuarea fotografiei ca valoare patrimonială cu valențe artistice (în primul rînd a fotografiei de autor), ca piesă muzeală și de artă și la noi în țară; considerare catalizată de deja acordatele sporite atenții domeniului pe plan internațional. În mod special în Franța, Anglia, Statele Unite, Germania, sînt de mult înființate și funcționează muzee exclusiv fotografice sau importante secții de fotografie în mari muzee, fondurile necesitînd, evident, și măsuri speciale de conservare și restaurare (acestea din urmă extrem de sofisticate și chiar parțial cibernetizate ⁸).

Cu această optică, Muzeul Național de Artă își propune ca proiect de perspectivă crearea unei secții speciale destinate în exclusivitate patrimoniului fotografic pe care-l posedă, actualmente răspîndit în gestiunile mai multor secții (Documentare, Chișotecă, Cabinetul de Desene și Gravuri), secție menită să confirme statutul de gen artistic autonom al fotografiei.

Valori cum sînt fotografiile lui Carol Popp de Szathmari ar trebui să se bucure de cuvenita importanță printr-o organizare muzeală specială, printr-un regim de achiziții propriu, de conservare-restaurare-expunere specific, de cercetare-exegeză-editare corespunzător.

NOTE

¹ Fondurile de la Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de Stampe, Muzeul Național de Artă, Muzeul de Istorie și Artă al Municipiului București, Muzeul Militar Național (în continuare se vor folosi abrevierile: B.A.R. — Biblioteca Academiei Române; M.N.A. — Muzeul Național de Artă; M.I.A.M.B. — Muzeul de Istorie și Artă al Municipiului București; M.M.N. — Muzeul Militar Național; B.I.I.A. — Biblioteca Institutului de Istoria Artei).

² Ortografierea numelui „Szathmari”, cu „i” sau cu „y” final, a constituit obiectul unor dispute mai mult sau mai puțin concludente (v. Adrian-Silvan Ionescu — „*Artă și document*”, București, ed. Meridiane, 1990). Artistul folosește ambele ortografii, dar mai ales pe cea cu „i” final, „y” final fiind, de fapt, în limba maghiară, particula de înobilare a numelui, echivalentul franțuzescului „de”. — Szathmari, născut în Transilvania, a fost inițial suspus „cesarocrăesc”, „vlăstar al unei familii de intelectuali ce fusese înobilată în secolul XVII de împăratul Leopold. Întrucît el s-a considerat totdeauna „ardelean”, iar, în general, în patria sa de adopțiune — Principatele Dunărene — și, fără excepție în fotografic” (v. ștampilele de atelier de pe verso-uri) semnează cu „i” final, am optat pentru această formă ortografică.

³ — „*Episcopia Curtea de Argeș*”, album; conține 13 file (0,641/0,471 m) cu imagini fotografice și pagină de titlu cu inscripție dedicatorie și datare (1866); fotografiile, lipite pe file de carton și intitulate de către autor, sînt păstrate între copertile de piele originale. Fondul „Documentare” al M.N.A., provenind din Colecția Regală.

Aceste fotografii, anterioare restaurării bisericii episcopale de la Curtea de Argeș, sînt expuse

Carol Popp de Szathmari, *Herculă* lui *Manuc*

comparativ cu o acuarelă datorată aceluiași Szathmari, înfățișând biserica după restaurare.

⁴ — „România”, album; conține 68 de file (0,471/0,615 m) cu imagini fotografice și pagina de titlu cu inscripție dedicatorie; fotografiile sînt lipite pe file de carton și intitulate de către autor; copertile originale nu s-au păstrat. Fondul „Documentare” al M.N.A., provenind din Colecția Regală.

Dată fiind proveniența, este probabil ca acest exemplar să fi aparținut personal lui Carol I, fiind și cel mai complet; se mai păstrează exemplare ale albumului, mai puțin complete, în țară la B.A.R., B.I.I.A., și în alte țări, răspindite în colecții de stat și particulare, exemplare pe care Szathmari personal le oferise unor suverani și principii ai Europei de-atunci.

Pentru date mai complete v. studiul nostru: *Fotografii de Carol Popp de Szathmari în Colecțiile Muzeului Național de Artă*, catalog, București, 1992.

⁵ Alte fotografii expuse: de diverse formate, majoritatea „carte de vizită”, pe verso cu ștampila de atelier; unele au și parașa autorului în chenarul imaginii. Fotografii disparatate (0,100/0,080 m) din albumul „Vues et Costumes de la Roumanie”. Fondul „Documentare” al M.N.A., provenind din Colecția Regală, fondul Saint-Georges, fondul Lucia Dem. Bălăcescu, achiziții recente.

⁶ Această funcție „adjuvantă” fusese folosită uneori de către însuși Daguerre — unul dintre cei mai cunoscuți inventatori ai fotografiei, la origine pictor — apoi, în epocă, de pildă, și de Delacroix (secondat în minuirea aparatului fotografic de E. Durieu), de Degas și, puțin mai târziu,

chiar de Cézanne. La noi în țară, Aman lucra frecvent după fotografii (v. Adrian-Silvan Ionescu — „Theodor Aman și Fotografia” în „Centenar Theodor Aman”, București, 1991).

⁷ Redăm, pentru suplimentare lămuriri, o listă a albumelor fotografice Szathmari cunoscute: *Războiul ruso-turc (1853—1854)*, exemplare de fotografii disparatate din acest album (binecunoscut doar din documente de arhivă și reproduceri litografiate), se păstrează la Cabinetul de Stampe al B.A.R.; *Souvenir de la Roumanie* dedicat Elenei Cuza (1860), păstrat la B.A.R.; *Episcopia Curtea de Argeș (1866)*, păstrat la M.N.A., B.A.R.; *România (1869?)*, păstrat la M.N.A., B.A.R.; B.I.I.A.; *Vues et Costumes de la Roumanie* (post 1870), album nefinalizat; atelier Szathmari; *exemplare* la B.A.R., M.I.A.M.B., M.N.A.; *Souvenir din Răsbelul 1877 (1878)*, atribuit; exemplar păstrat la B.A.R. și fotografii disparatate la M.M.N.; *Jubileul Încoronării (1881)*, ultimul album; atelier Szathmari, Duschek, Reiser; exemplar păstrat la B.A.R.

⁸ V. *Sauvegarde et Conservation des Photographies, Dessins, Imprimés et Manuscrits — Actes des Journées Internationales d'Etudes de l'A.R.S.A.G.* — Paris, 1991.

RÉSUMÉ

L'exposition „*Photographics de Carol Popp de Szathmari dans les Collections du Musée National d'Art*” a cu come but principal la reconsidération plinière du grand artiste-photographe roumain, reconnu aussi comme l'un des pionniers de la photographie mondiale, Carol Popp de Szathmari (1812—1887).

Son reportage photographique sur la guerre russo-turque de 1853, finalisée en 1854, constitue la première expérience de ce genre en Europe (son exemple sera suivi, quelque mois plus tard, sur le front de Crimée, par les anglais Fenton et Roberts).

En même temps, il a été un des pionniers de la photographie ethnographique. Pour ses mérites dans le domaine, l'artiste a reçu plusieurs distinctions à l'époque, de la part des plus importants souverains de l'Europe contemporaine.

Les photographies ici exposées, faisant partie des grands albums „România” (1869?) et „Episcopia Curtea de Argeș” (1866) sont, sans doute, encore intéressantes du point de vue documentaire, mais, elles sont précieuses surtout du point de vue artistique. Car, par leurs qualités esthétiques-plastiques et par leur technique impeccable elles doivent être considérées comme d'authentiques œuvres d'art.

Cette exposition se propose également de susciter en Roumanie l'intérêt général pour la photographie ancienne, surtout pour son caractère artistique, en espérant ainsi une reconsidération du domaine dans notre pays, et d'établir, en perspective, tout un programme musée graphique de revalorisation de la photographie ancienne en tant que véritable patrimoine artistique.